

două personaje în căutarea unei vieți pierdute

Cine este Eugen Ionescu? Un scriitor ireverențios față de tradiția literară, inițiatorul turbulent al unui nou „credo” teatral? Un rebel decis să denunțe conveniențele de gândire și simțire ale lumii contemporane? Un critic al formelor de viață capitaliste caracterizate prin obtuzitate și minciună și generînd în oameni un spirit gregar? Un sceptic, exprimîndu-și convingerea că orice societate înseamnă presiune, că „nici un sistem politic nu ne va elibera de durerea de a trăi”, iar toate ideologiile sînt deopotrivă de „mistificatoare”? Un poet gingaș în ale cărui elegii descifrăm — în negativ — admirația pentru bucuriile vieții, un liric vibrînd în fața frumuseților simple, și pentru care lumea rămîne un miracol mereu tînăr? Un om neliniștit, torturat de coșmaruri fără nume, obsedat de moarte și citind în existență un mesaj al neantului?

Este, probabil, una din voluptățile cele mai mari ale lui Eugen Ionescu, aceea de a nu se constitui prizonierul unei formule, de a nu putea fi reductibil la o unică trăsătură, de a fi autorul unei opere ce nu se lasă simplificată și este refractară oricărei judecăți parțiale.

Scriitorul acesta care nu se adăpostește între zidurile unei credințe calme și definitive, urmînd un itinerar cu mult mai sinuos decît ne-au lăsat s-o vedem, uneori, exegeții săi, imprevizibil nu din capriciu, ci dintr-o necesitate a propriei sale creații, arată mereu o altă față a neliniștitului său talent. Și nu începe îndoială că ceea ce s-a spus

Teatrul „C. I. Nottara” : SCAUNELE de Eugen Ionescu

Regia : George Rafael. Scenografia : Dan Nemțeanu. Distribuția : Ileana Predescu (Bătrîna) ; Constantin Rautchi (Bătrînul) ; Nicolae Wolcz (Oratorul).

Ileana Predescu (Bătrîna) și Constantin Rauțchi (Bătrînul)

despre *Scaunele* nu mai e valabil pentru *Rinocerii*, ori pentru *Regele moare*. Există, bineînțeles, în scrisul lui Eugen Ionescu o linie de idei, un univers de simțăminte care-l caracterizează. Dar scriitorul e o lume în mișcare, și orbita pe care se rotește e încă greu de definit.

Construcția dramatică din *Foamea și setea* e de o severă rigoare, aproape clasică. Structura piesei *Cintăreața cheală* e insolită și respinge deliberat convențiile tradiționale ale teatrului. Béranger ne apare în *Rinocerii* ca o ființă înspăimîntată și revoltată de metamorfoza oamenilor în brute, de complicitățile pe care fascismul a izbutit să le trezească și să le întrețină, el trăiește o dramă politică. Béranger din *Regele moare* este omul desprins de societate, singur și fragil în fața morții, războindu-se cu o disperare, numai rareori ilară, cu fatalitatea.

Încercați să reduceți opera lui Eugen Ionescu la una singură din piesele sale și o veți sărăci, lumina fiecăreia sporind din confruntarea cu celelalte.

Scaunele face parte din prima etapă a acestei creații. O etapă care a suscitât cele mai aprinse discuții și controverse. Nu puțini și neînsemnați au fost, de pildă, cei ce au criticat ideea fundamentală a primelor sale lucrări dramatice: absurditatea condiției

umane, caducitate rațiunii și a acțiunii. Spre exemplu, într-o polemică vestită, Kenneth Tynan nega caracterul exemplar al viziunii lui Eugen Ionescu. „E o lume lugubră, de unde ar fi pentru totdeauna excluse iluziile umaniste, încrederea în logică și în om“, scria criticul englez.

În *Scaunele* (1951) ne sînt prezentați doi bătrîni în ziua morții lor. De la începutul și pînă aproape de sfîrșitul piesei, bărbatul și femeia vorbesc, se agită și așteaptă. Conversația lor ne lasă să vedem că viața pe care au dus-o e făcută din plictis și din banalitate. Nu există nici o întîmplare în amintirile lor care să aibă preț și să le justifice existența. Asistăm la o ultimă reprezentație a ceea ce a fost „fericirea“ lor. Ei povestesc evenimente mărunte, despre care nu știm măcar dacă au avut loc, trec fulgerător de la o tristețe fără gravitate la un entuziasm fără durată, evocă o intimitate ce este exclusiv rezultatul unei lungi conviețuiri și nu al unei comuniuni, se mint și se răsfață, se ceartă și se împacă. O vanitate deșartă îi însoțește mereu pe drumul dezolat deasupra căruia nu luminează steaua nici unei idei, nici unei pasiuni. Iar reprezentația aceasta are loc în fața unor oameni care seamănă leit cu ei, în fața unor prezențe care sînt niște absențe, în fața unor scaune goale și care semnifică fiecare alt personaj. Ei au fost invitați ca să asculte mesajul celor doi bătrîni către umanitate, mesaj pe care-l va expune un orator de profesie. În fine, apare oratorul căruia bătrîni i-au încredințat sensul vieții lor, și cei doi, împăcați că n-au trăit zadarnic, se aruncă pe două ferestre opuse în apa mihoasă care-i impresoară. Așteptăm să vedem ce va spune oratorul. Dar oratorul e mut...

E ciudat cît de transparentă ne apare astăzi această piesă și cît de lesne am putea-o povesti în stilul basmelor. A fost odată un moș și o babă. La asfințitul vieții lor, ei au chemat mulți oaspeți, mîngîiați de nădejdea că n-au trăit degeaba. Lăudăroși și limbuți, le-au făgăduit să le spună tuturora ceva cu deosebire însemnat. Dar n-au reușit să zică nimic musafirilor singurătății lor și, încercînd să vestească lumii vrednicul lor sfîrșit, s-au acoperit și mai mult de rușine. Sărmanii, cîtă zădărnicie le-a fost să le fie și viața și moartea.

Dintre toate piesele lui Eugen Ionescu, *Scaunele* ni se pare cea mai apropiată de dramaturgia lui Samuel Beckett. Aceleași ființe aflate la jumătatea drumului între real și ireal, care nu reușesc să se desprindă din promiscuitatea unei existențe amorfe, pustii, stupide, aceeași imposibilitate de a comunica o idee, aceeași întrebare, dacă există vreo idee de comunicat. Eroi lui Ionescu din *Scaunele*, ca și cei ai lui Beckett din *Așteptîndu-l pe Godot*, se îndreaptă spre moarte într-o agitație care e totuna cu tăcerea și nimicul, aprinși de o speranță inutilă, absorbiți de uitare. Iar pe altarul acestor două tragedii în care ființele nu au grandoare, timpul nu înseamnă progresie și destinul se numește inerție, arde flacăra grotescului.

Firește că noi nu putem împărtăși punctul de vedere al lui Eugen Ionescu din *Scaunele*. Oare ceea ce definește, totdeauna și oricînd, o viață de om este absența unei semnificații? Oare orice acțiune umană se nutrește numai din vanitate și este încoronată, sumbru și definitiv, de zădărnicie? Exclusivismul acestei poziții sare imediat în ochi. Ideea că existența este un inevitabil și absurd eșec poate fi sugerată numai de imaginea morții. Dar cum am putea uita că moartea este, cum zicea un poet, doar „o parte a vieții“, chiar dacă cea mai grea, și că ne definim — în mod suprem — ca oameni prin atitudinea față de neant, prin forța cu care însemnăm trecerea noastră prin lume, prin fertilitatea acțiunilor noastre într-un context istoric?

Unul din comentarii cei mai avizați ai lui Eugen Ionescu (Serge Doubrovski) socoate că piesele dramaturgului nu fac decît să sublinieze absurdul și niciodată să-l depășească. Iar acest punct de vedere a devenit un poncif al criticii occidentale. Nu credem că lucrurile stau chiar astfel. Și aceasta, nu numai pentru că simplul fapt de a prezenta absurditatea implică existența rațiunii și a speranței, dar și fiindcă în scrisul lui Eugen Ionescu revelația absurdului se însoțește cu neliniștea, dar și cu revolta. E desigur o revoltă nedeterminată, fără un explicit caracter social și istoric, ceea ce îl îndreptăța pe Sartre să-i reproșeze dramaturgului maniera abstractă de a considera condiția umană și să-i impute că revolta sa se traduce în cele din urmă printr-un pesimism al inacțiunii. Dar Eugen Ionescu face totuși procesul sclerozării formelor de viață burgheze. De altfel, rareori un autor a arătat cu mai multă violență ceea ce este stereotip uniform și mașinal în această civilizație.

Spectacolul Teatrului „Nottara“ are meritul de a nu fi restrîns sfera de idei a piesei și de a nu o fi sărăcit de toate aceste implicații ori chiar contradicții. Punînd în scenă *Scaunele*, George Rafael s-a preocupat să scoată în relief amestecul deconcertant de tragic și de comic al piesei și se poate spune că a izbutit pe linia unei remarcabile limpezimi și simplități. Regizorul s-a ferit să alătore imaginilor piesei propriile sale ima-

Ileana Predescu (Bătrina), Nicolae
Wolcz (Oratorul), Constantia
Rauțchi (Bătrînul)

gini despre piesă și să creeze, prin suprapuneri, o complicată și inutilă algebră. Și a procedat cum nu se poate mai bine, căci nu credem că *Scaunele* suportă artificii scenice. A lăsa textul să vorbească singur e și aceasta o dovadă de tact artistic... Și de cultură. Totul stă, în această piesă, în ritmul cinematografic în care se perindă cele mai opuse stări de suflet, în alternarea tăcerilor cu o agitație mecanică, în trecerea de la momente scarbe de și moarte la altele când tensiunea atinge paroxismul. Actorii au fost astfel îndrumați încît să dea impresia unor ființe de o superficialitate iremediabilă, vecină cînd cu emoția, cînd cu nerozia, reduși la un schelet de simțăminte devenite ticuri și de ticuri devenite simțăminte. Regia a știut să arate că viața lor e o reprezentare a acestui nonsens, a minciunilor, a păcălelilor, a iluziilor sub care se ascunde un pustiu.

Spectacolul Teatrului „Nottara“ (scenografia Dan Nemțeanu) se desfășoară într-un cadru nud, fără ornamente, părăginit, între ziduri cenușii. Nenumărate uși se deschid spre nicăieri, parcă pentru a sugera fiecare că aceste porți sînt iluzorii, că toate nu duc niciunde. Personajele ies printr-o ușă, intră prin alta, fac mecanic, de nenumărate ori, înconjurul acestei camere goale, unde privirea nu găsește nici un punct de reper, nici un obiect pe care să se odihnească, și unde doar scaunele există, dar și ele pentru a evoca niște fantome și un vid pe care nu ai cum să-l populezi. Impresia e copleșitoare.

În rolul bătrînei, Ileana Predescu demonstrează încă o dată virtuțile unei actrițe cu sensibilitate bogată, cu imaginație liberă, dotată cu o mare suplețe artistică. Ea a izbutit să joace pe toate laturile un rol în care trebuia să sublinieze cu luciditate ceea ce înseamnă o conștiință stinsă, moartă, un rol în care se trece fulgerător de la melancolie la exuberanță, solicitînd actriței cînd o spontaneitate candidă, cînd puterea de a sugera imaginea uzurii cu convențiile sociale. Ileana Predescu evoluează cu rafinament pe

hotarul foarte delicat al unui personaj-paiată, despre care te întrebi mereu dacă e real sau fals, fiind totdeauna verosimil.

Pe bătrîn l-a interpretat Rauțchi, actor original, inventiv, scoțind la iveală, în primul rînd, vanitatea și meschinăria iluziilor care l-au călăuzit o viață întreagă, îngîmfările, suspinele, egoismul, dorința de a se elibera de o inferioritate socială. Jocul său a avut ceva din costumul bălțat al unui bufon tragic, lipsit de un rege căruia să-i slujească, să-i agrementeze plictisul, să-l urască, să i se opună. Un bufon fără un suveran, împăcat cu urîtul existenței, ocupînd centrul scenei și covîrșit de vanitatea acestei împrejurări.

O apariție stranie o prilejuiește oratorul (Nicolae Wolcz), acest personaj vetust și ridicol, incapabil să articuleze un cuvînt și zbătîndu-se dramatic între propriile sale bișuieli, închis pentru totdeauna în lumea unor formule sortite să rămînă oculte. Din păcate, așa cum ni-l prezintă regizorul, el se denunță prea devreme și efectul de surpriză este mult diminuat.

* * *

Spectacolul Teatrului „Nottara” ne prilejuiește cunoașterea exactă a unui scriitor care discută mereu în opera sa despre sensul existenței umane, încercînd să adune în piesele lui, ca într-o arcă biblică, cele mai diverse cupluri (Bérenger și Daisy din *Rinocerii*, El și Ea din *Delir în doi*, Bérenger și Regina tînără în *Regele moare*), pentru a constitui un nou univers artistic.